Ανάπτυξη Διασυνοριακού Δικτύου

Προώθησης Αειφόρου Παράκτιου Τουρισμού

CROSS-COASTAL-NET

«Διακρατικό Θεματικό Εργαστήριο Δικτύωσης: Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη ευαίσθητων παράκτιων περιοχών NATURA 2000 - Διαβούλευση για την δημιουργία πρότυπου μοντέλου και δεικτών μέτρησης τουριστικής χωρητικότητας.»

Ημερομηνία: 9/3/2023

Τόπος: Χανιά

Συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΤΠΑ) και από Εθνικούς Πόρους της Ελλάδας και της Κύπρου

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΧΗΜΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Περιεχόμενα

Σύνοψη 3

Συμμετέχοντες φορείς 5

1 Έναρξη – Χαιρετισμοί 6

2 Μέρος Α - Παρουσιάσεις 8

2.1 Μελέτη υφιστάμενης κατάστασης της λιμνοθάλασσας του Μπάλου 8

2.2 Μοντέλο βιωσιμότητας και δείκτες τουριστικής χωρητικότητας. Η περίπτωση της Λιμνοθάλασσας του Μπάλου 10

2.3 Δημιουργία πρότυπου πλαισίου δράσεων για την ήπια και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές NATURA 2000: Η περίπτωση του Ακάμα στην Κύπρο. 12

3 Μέρος Β - Στρογγυλό τραπέζι- Συζήτηση 14

4. Συμπεράσματα 17

Παραρτήματα 19

Παράρτημα 1. Πρόγραμμα 19

Παράρτημα 2. Λίστα Συμμετεχόντων 21

Σύνοψη

Το διακρατικό θεματικό εργαστήριο για την δημιουργία πρότυπου μοντέλου βιώσιμης διαχείρισης και δεικτών μέτρησης τουριστικής χωρητικότητας ευαίσθητων παράκτιων περιοχών NATURA 2000, πραγματοποιήθηκε από το Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων της Σχολής Χημικών Μηχανικών και Μηχανικών Περιβάλλοντος του Πολυτεχνείου Κρήτης, σε συνεργασία με το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων (συντονιστή του προγράμματος) και τον Δήμο Κισσάμου, την Πέμπτη 9 Μαρτίου 2023 στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (Περιφερειακό Τμήμα Δυτικής Κρήτης), στα πλαίσια του προγράμματος CROSS-COASTAL-NET[1].

Στόχος του θεματικού εργαστηρίου ήταν α) να συζητηθούν οι προκλήσεις και να καταγραφούν προτάσεις που θα βοηθήσουν στην αειφόρο τουριστική ανάπτυξη της λιμνοθάλασσας του Μπάλου, β) να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα εκτεταμένης μελέτης για την υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής, από τα Εργαστήρια Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων και Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών του Πολυτεχνείου Κρήτης, και γ) το πρότυπο πλαίσιο δράσεων για την ήπια και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή NATURA 2000 της χερσονήσου του Ακάμα στην Κύπρο, από το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Στο στρογγυλό τραπέζι, οι συμμετέχοντες, επικεντρώθηκαν στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει διαχρονικά ο Μπάλος και τις στρατηγικές που απαιτούνται ώστε να συνδυαστεί η οικονομική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής με την προστασία του μοναδικού βιότοπου της λιμνοθάλασσας, αλλά και με τις ανάγκες και προσδοκίες της τοπικής κοινωνίας.

Οι παρευρισκόμενοι φορείς συμφώνησαν ότι ο σχεδιασμός για τη βιώσιμη ανάπτυξη του Μπάλου, θα πρέπει να ξεκινήσει από το επίπεδο της περιφέρειας και του δήμου, ενώ είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα πρόληψης και προστασίας της περιοχής, μετά από τεκμηριωμένη επιστημονική μελέτη και ουσιαστική διαβούλευση με την κοινωνία λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της αειφορίας και το ευρωπαϊκό πλαίσιο που διέπει τις περιοχές Natura, ώστε να διατηρηθεί αναλλοίωτη κληρονομιά και για τις επόμενες γενιές. Σημαντική επισήμανση ήταν ότι, παράλληλα με τον καθορισμό κανόνων - όρων προστασίας, θεωρούνται αναγκαίες συστηματικές δράσεις και εργαλεία για πιο ολοκληρωμένη ενημέρωση και εκπαίδευση των επισκεπτών όσον αφορά την

1 Το έργο «CROSS-COSTAL-NET, Ανάπτυξη Διασυνοριακού Δικτύου Προώθησης Αειφόρου Παράκτιου Τουρισμού» χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Συνεργασίας INTERREG V-A ΕΛΛΑΔΑ-ΚΥΠΡΟΣ 2014-2020 και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης με συντονιστή εταίρο το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων. Κύριος στόχος του έργου CROSS-COASTAL-NET είναι η ίδρυση ενός Δικτύου Προώθησης Αειφόρων Μορφών Παράκτιου Τουρισμού για την μεταφορά και ανταλλαγή καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας με απώτερο στόχο την προστασία και ανάδειξη των ευαίσθητων περιβαλλοντικά παράκτιων περιοχών της κοινής διασυνοριακής περιοχής ΕΛΛΑΔΑ- ΚΥΠΡΟΥ, όπως η Λιμνοθάλασσα Μπάλου στην Π.Ε Χανίων, και η Χερσόνησος Ακάμα στην Επαρχία Πάφου, που υφίστανται τεράστιες πιέσεις από τον μαζικό τουρισμό. Οι εταίροι του έργου είναι το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων, το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πάφου, ο Δήμος Κισσάμου, το Κοινοτικό Συμβούλιο Ιννίας, το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου και το Πολυτεχνείο Κρήτης.

μοναδικότητα και την διαφύλαξη της περιοχής, με έμφαση στον ενεργό ρόλο και ευθύνη και των επισκεπτών της.

Συμμετέχοντες φορείς

- Δήμος Κισσάμου
- Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πάφου
- Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων (ΕΒΕΧ)
- Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
- Εργαστήριο Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών, Πολυτεχνείο Κρήτης
- Ένωση Ιδιοκτητών Τουριστικών Μονάδων Κισσάμου
- Κοινοπραξία Ναυτικών Εταιριών-Cretan Daily Cruises
- Κοινοτικό Συμβούλιο Ίννιας
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης
- Οργανισμός Ανάπτυξης Κρήτης (ΟΑΚ)
- Περιφέρεια Χανίων
- Σύλλογος Ιδιοκτητών Τουριστικών καταλυμάτων Ν.Χανίων «Κύδων»
- Σύνδεσμος Τουριστικών Γραφείων Δυτικής Κρήτης
- Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), Περιφερειακό τμήμα Δυτικής Κρήτης
- Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ)

1 Έναρξη – Χαιρετισμοί

Το διακρατικό θεματικό εργαστήριο για την δημιουργία πρότυπου μοντέλου βιώσιμης διαχείρισης και δεικτών μέτρησης τουριστικής χωρητικότητας ευαίσθητων παράκτιων περιοχών NATURA 2000, πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του διασυνοριακού προγράμματος, Ελλάδας – Κύπρου, CROSS-COASTAL-NET, στοχεύοντας στη διερεύνηση της χρυσής τομής μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών στο ζήτημα της βιώσιμης διαχείρισης του Μπάλου, αλλά και άλλων ανάλογων περιοχών.

Την συνάντηση καλωσόρισαν ο **καθ. Θεοχάρης Τσούτσος**, **Διευθυντής του Εργαστηρίου Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης, και ο Δήμαρχος Κισσάμου κ. Γεώργιος Μυλωνάκης** ευχαριστώντας τους συμμετέχοντες για την παρουσία τους.

Ο Δήμαρχος Κισσάμου, συνεχάρη τους διοργανωτές για την εκδήλωση και ανέφερε ότι το όραμα του Μπάλου είναι μια ήπια τουριστική ανάπτυξη με συγκεκριμένη διαχείριση των επισκεπτών ώστε να μην επιβαρύνεται το ευαίσθητο οικοσύστημα της περιοχής και πρόσθεσε ότι είναι προσωπικό στοίχημα να προστατεύσει τον τόπο και να τον παραδώσει καλύτερο σε επόμενες γενιές.

Ακόμα, ο καθ. Θεοχάρης Τσούτσος, τόνισε τη σημασία της εκδήλωσης, καθώς μέσα από τέτοιες δράσεις επιτυγχάνεται ένας από τους στόχους – κλειδιά του έργου – CROSS-COASTAL-NET, δηλαδή η διακρατική ανταλλαγή καλών πρακτικών και τεχνογνωσίας με απώτερο σκοπό την προστασία και ανάδειξη των ευαίσθητων περιβαλλοντικά παράκτιων περιοχών, όπως η Λιμνοθάλασσα Μπάλου στην Π.Ε Χανίων, και η Χερσόνησος Ακάμα στην Επαρχία Πάφου. Τέλος, επισήμανε ότι με τα τρία νέα νομοσχέδια για τις ΑΠΕ υπάρχει πλέον μια ξεκάθαρη εικόνα και είναι απαραίτητη η συζήτηση μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και σε επόμενη φάση, η συζήτηση με τους κατοίκους της Κισσάμου.

Balos, Greece

Akamas, Cyprus

2 Μέρος Α - Παρουσιάσεις

2.1 Μελέτη υφιστάμενης κατάστασης της λιμνοθάλασσας του Μπάλου

Η Γεωργία Σκινήτη, **ερευνήτρια στο Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων του Πολυτεχνείο Κρήτης** παρουσίασε την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του Μπάλου, σε ότι αφορά θέματα παράκτιου τουρισμού και διαχείρισης περιβάλλοντος. Αφού παρουσιάστηκαν τα χωρικά επίπεδα μελέτης, εξηγήθηκε η αιτία που οδήγησε στην ανάγκη μιας τέτοιας έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, απεικονίστηκαν οι τουριστικές ροές στην περιοχή του Μπάλου (σε περιόδους αιχμής ανέρχεται περίπου στα 3,200 με 3,300 άτομα/ ημέρα), οι οποίες όπως αναφέρθηκε ξεπερνούν την αποδοτική φέρουσα ικανότητα της περιοχής, όπως αυτή υπολογίστηκε και περιεγράφηκε στην επόμενη παρουσίαση (2.2), από τον Νικόλαο Σκαράκη.

Πραγματοποιήθηκε ακόμη, **έρευνα** ανάλυσης σχολίων TripAdvisor για τα έτη 2020-2021 που ανέδειξε ότι τα μεγαλύτερα προβλήματα του Μπάλου είναι ο μη ασφαλής δρόμος πρόσβασης και ο υπερπληθυσμός στην παραλία.

Επίσης, **πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου** για την αναλυτική καταγραφή της γνώμης επισκεπτών μεταξύ 13-23 Σεπτεμβρίου 2022 από το Εργαστήριο Βιώσιμων και Ανανεώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, στην οποία συγκεντρώθηκαν 401 ερωτηματολόγια. Από την ανάλυση των ερωτηματολογίων προέκυψε ότι οι περισσότεροι επισκέπτες στον Μπάλο ήρθαν από Γερμανία, Γαλλία, Πολωνία ή Ιταλία και είναι μεταξύ 25-34 ετών, γεγονός που δικαιολογεί το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, της πλειοψηφίας τους. Το 54% των επισκεπτών διαμένουν σε ξενοδοχείο, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 1).

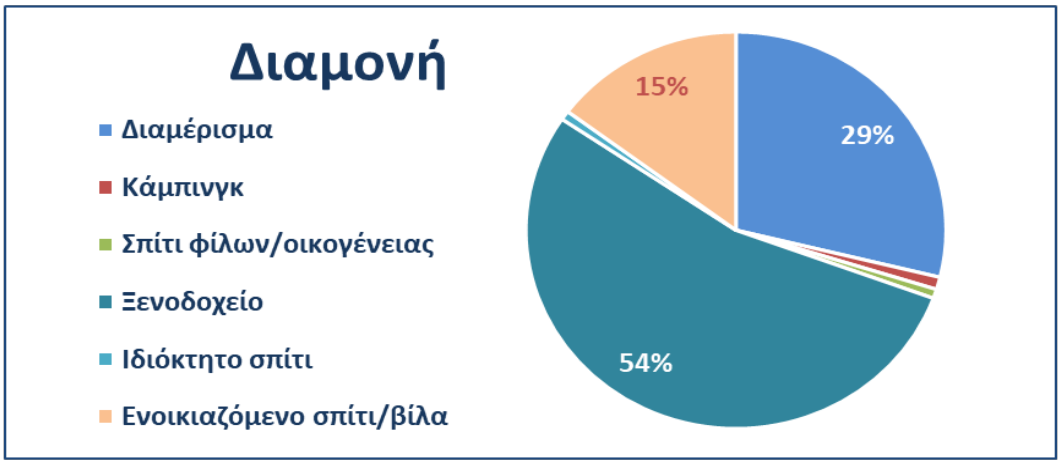

Διάγραμμα 1 Διαμονή επισκεπτών

Επιπλέον, όπως ήταν αναμενόμενο, οι πιο επιθυμητοί εναλλακτικοί προορισμοί είναι το Ελαφονήσι και τα Φαλάσαρνα (Διάγραμμα 2).

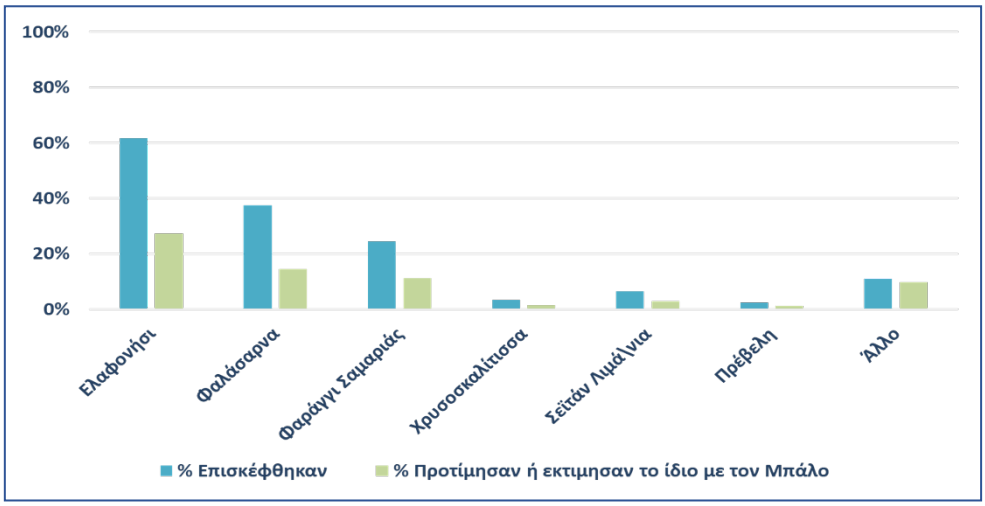

Διάγραμμα 2 Εναλλακτικοί προορισμοί

Το 85% των επισκεπτών δήλωσαν πως έμειναν ικανοποιημένοι από την συνολική εμπειρία της επίσκεψής τους στον Μπάλο, ενώ κάποια σχόλια που αφορούσαν χαμηλού βαθμού ικανοποίηση σχετίζονταν με την πρόσβαση σε τουαλέτες, την απόσταση των ομπρελών από την θάλασσα ή την πυκνότητά τους και το σνακ-μπαρ που βρίσκεται στην παραλία.

Σχετικά με το κόστος εισόδου στον Μπάλο, απεδείχθη ότι **οι περισσότεροι επισκέπτες είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν εισιτήριο αξίας ίσης ή μεγαλύτερης των 5€,** έτσι ώστε να ενισχυθεί η βιωσιμότητα και η ανθεκτικότητα της λιμνοθάλασσας και να διατηρηθεί αυτή η φυσική κληρονομιά για τις μελλοντικές γενιές**.**

Τα πιο δημοφιλή μέτρα, από αυτά που προτάθηκαν από το Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, για τη βιώσιμη διαχείριση του Μπάλου: ήταν ο καθορισμός μέγιστου αριθμού πλοίων/ημέρα και επισκεπτών ανά ημέρα, καθώς και οι συχνότεροι καθαρισμοί παραλίας.

Επιπρόσθετα, παρουσιάστηκε η βάση δεδομένων των **μετρήσεων ποιότητας της λιμνοθάλασσας του Μπάλου** (Φυσικοχημικές και Βιολογικές μετρήσεις) που πραγματοποιήθηκαν μαζί με τις αναλύσεις από το Εργαστήριο Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών, διευθυντής του οποίου είναι ο Καθ. Νικόλαος Νικολαΐδης. Τα βασικά αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι σχετικά με την παρουσία μικροπλαστικών οι τιμές είναι συμβατές με την βιβλιογραφία (ωστόσο δεν υπάρχουν νομοθετικά όρια), το θαλασσινό νερό της λιμνοθάλασσας του Μπάλου μπορεί να χαρακτηριστεί ως εξαιρετικής ποιότητας βάσει ευρωπαϊκής νομοθεσίας και συνιστώμενης, βάσει ελληνικής νομοθεσίας (average), με τις τιμές να ανεβαίνουν αισθητά σε περιόδους αιχμής (Ιούνιος – Αύγουστος) και τέλος, βρέθηκαν σφαιρίδια πίσσας σε δείγματα νερού και άμμου, κάτι που άλλωστε έχει σχολιαστεί και μέσω παρατήρησης από επισκέπτες και τοπικούς φορείς.

Τέλος, παρουσιάστηκε η ανάλυση SWOT, μέσω της οποίας αποτιμήθηκε η υφιστάμενη κατάσταση σε βάθος, εξηγώντας τα δυνατά και αδύναμα σημεία της κατάστασης, καθώς και τις ευκαιρίες και απειλές ως προς τις εξωτερικότητες που δύναται να προκύψουν (Διάγραμμα 3).

STRENGTHS

- Natura 2K – Τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλους – διεθνώς αναγνωρισμένος – προστατευόμενη περιοχή
- Έσοδα τουρισμού – θέσεις εργασίας – λειτουργία υποδομών με ΑΠΕ
- Baseline – αναλυτική βάση δεδομένων
- Υψηλό ποσοστό ικανοποιημένων επισκεπτών – διεθνής πόλος έλξης

WEAKNESSES

- Τύπος οικοσυστήματος ευάλωτος σε ρύπους
- Απουσία πλάνου βιώσιμης διαχείρισης
- Χαμηλά έσοδα για τις ανάγκες προστασίας
- Αίσθημα κινδύνου λόγω της ποιότητας του δρόμου

OPPORTUNITIES

- Παρατηρητήριο – Παρακολούθηση δεικτών
- Αύξηση εισιτηρίου
- Προσέλκυση χρηματοδοτήσεων (ευρωπαϊκών/εθνικών)
- Βελτίωση υποδομών
- Προώθηση της εικόνας πράσινου/αειφορικού τουριστικού προορισμού

THREATS

- Ρύπανση (λόγω επισκεπτών και θαλάσσιας συγκοινωνίας) – Υποβάθμιση ενδημικής βιοποικιλότητας
- Κλείσιμο λιμνοθάλασσας λόγω περιβαλλοντικών επιπτώσεων
- Τουριστικές ροές που ξεπερνούν τη ΦΙ
- Υποτουρισμός ως επακόλουθο του υπερτουρισμού

Διάγραμμα 3 SWOT analysis

2.2 Μοντέλο βιωσιμότητας και δείκτες τουριστικής χωρητικότητας. Η περίπτωση της Λιμνοθάλασσας του Μπάλου

Ο Νίκος Σκαράκης, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης παρουσίασε το μοντέλο βιωσιμότητας του Μπάλου

μέσω ενός συστήματος δεικτών μέτρησης της τουριστικής χωρητικότητας σε ευαίσθητες παράκτιες περιοχές.

Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε η ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης (περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό προφίλ της περιοχής), αλλά και η ολιστική μεθοδολογία μέσω της οποίας έγινε η διαμόρφωση επιστημονικής προσέγγισης υπολογισμού της Φέρουσας Ικανότητας (Μέγιστος αριθμός επισκεπτών που μπορεί να δεχτεί μια περιοχή την ίδια χρονική στιγμή, χωρίς να υποστεί μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση). Η μεθοδολογία στηρίχθηκε σε τέσσερα επίπεδα: 1. υπολογισμός Φυσικής/ Πραγματικής/ Αποδοτικής Φέρουσας Ικανότητας, 2. αποτίμηση της τουριστικής ζήτησης, 3. Προσδιορισμός της γνώμης των ενδιαφερόμενων φορέων και 4. αποτύπωση τη κατάστασης του οικοσυστήματος.

Η παρουσίαση του κ. Σκαράκη επικεντρώθηκε στο πρώτο και τρίτο κομμάτι της μεθοδολογίας. Αρχικά υπολογίστηκε μέσω μαθηματικών μοντέλων, η Φυσική Φέρουσα Ικανότητα, δηλαδή, ο μέγιστος αριθμός ατόμων που χωράει στην περιοχή σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και επιτρέπει ελευθερία κίνησης - PCC υπολογίστηκε σε 6776 άτομα/ημέρα. Ακολούθησε η Πραγματική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία περιλαμβάνει περιοριστικούς παράγοντες (εποχικότητα, μετεωρολογικά στοιχεία) - RCC υπολογίστηκε σε 2.918 άτομα/μέρα και τέλος, η **Αποδοτική Φέρουσα Ικανότητα**, η οποία περιγράφει τον μέγιστο αριθμό τουριστών που επιτρέπεται να φιλοξενηθούν, από την υφιστάμενη κατάσταση περιβάλλοντος και τη δυνατότητα διαχείρισης της περιοχής χωρίς να επηρεάζει την τουριστική ζήτηση – **ECC υπολογίστηκε σε 2.330 άτομα/ημέρα.**

Στη συνέχεια παρουσιάστηκε η ανάλυση και ιεράρχηση διαφορετικών πολιτικών-μέτρων βιώσιμης διαχείρισης στην προστατευόμενη περιοχή (multicriteria & έρευνα πεδίου) με τα εξής βήματα: 1. Περιγραφή προβλήματος (ενδιαφερόμενοι φορείς, κριτήρια, πολιτικές βιώσιμης διαχείρισης), 2. Διανομή ερωτηματολόγιου (προκλήσεις- προβλήματα, μέτρα, πίνακας αξιολόγησης, βαρύτητα κριτηρίων), 3. Αξιολόγηση πολιτικής (αξιολόγηση εναλλακτικών τουριστικών πολιτικών), 4. Αποτελέσματα & κατάταξη μέτρων (ανάλυση ευαισθησίας), για τους επισκέπτες και για τους ενδιαφερόμενους φορείς της περιοχής. Τα μέτρα με τη μεγαλύτερη βαρύτητα αφορούν κυρίως **τον καθαρισμό της παραλίας**, **την μείωση ημερήσιων δρομολογίων των καραβιών και τη μείωση επισκεπτών της περιοχής.**

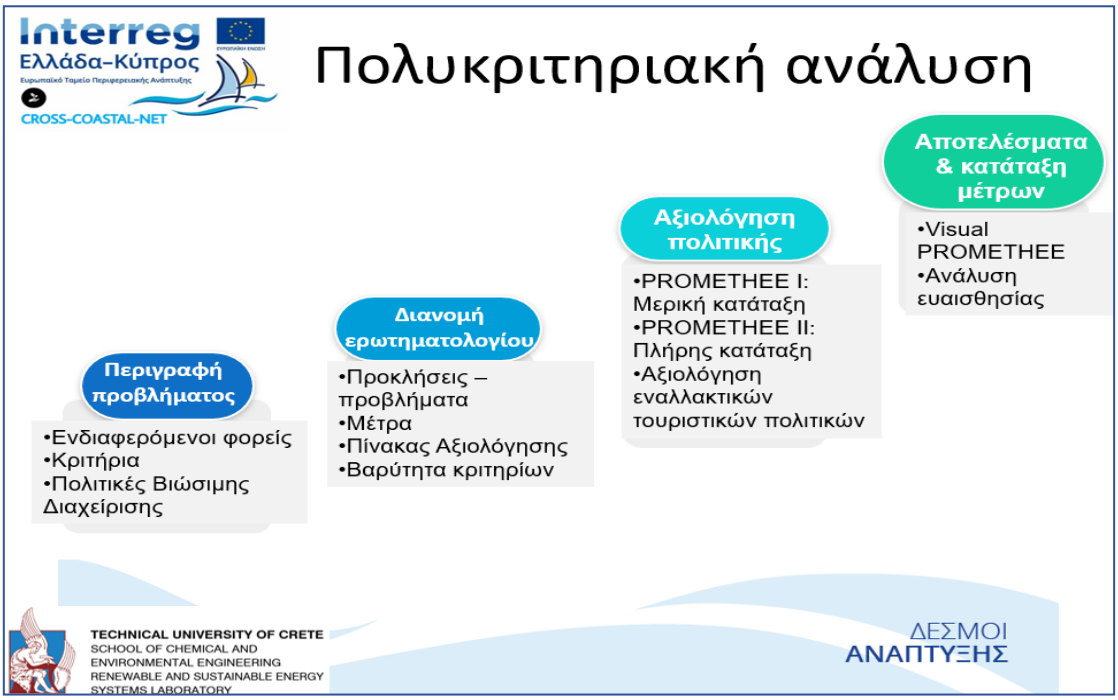

Διάγραμμα 4 Πολυκριτηριακή ανάλυση

2.3 Δημιουργία πρότυπου πλαισίου δράσεων για την ήπια και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές NATURA 2000: Η περίπτωση του Ακάμα στην Κύπρο.

Ακολούθησε, **Ο Δρ. Πέτρος Κοσμάς**, **Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ),** με την παρουσίαση ενός πρότυπου σχεδίου δράσεων για την ήπια και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές NATURA 2000, και συγκεκριμένα για την περίπτωση του Ακάμα στην Κύπρο. Στην παρουσίαση ξεκίνησε με την περιγραφή του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος του Ακάμα, που τον καθιστούν μια ξεχωριστή περιοχή, στην οποία καταγράφεται σημαντική δράση συμμετοχικού χαρακτήρα καθώς λειτουργούν φορείς της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών (σωματεία, ιδρύματα, πολιτιστικοί σύλλογοι κ.ά.).

Παρουσιάστηκε ακόμη, έρευνα γνώμης επισκεπτών μέσω καταγραφών στην πλατφόρμα Trip Advisor, την περίοδο 2010-2020 και το καλοκαίρι του 2022, από όπου προέκυψαν ομοιότητες ανάμεσα στις παραμέτρους που διαμορφώνουν το επίπεδο ικανοποίησης των τουριστών σχετικά με την εμπειρία της επίσκεψης και περιήγησης τους στον Ακάμα, αλλά και μεταξύ του σκοπού επίσκεψης των τουριστών. Επίσης οι μεταβλητές που προκύπτουν από την βιβλιογραφία όπως «διαχείριση των οικοσυστημάτων», «υπερπληθυσμός επισκεπτών», «καθαριότητα», «επαρκής πληροφόρηση», συμβαδίζουν με τις ανατροφοδοτήσεις των τουριστών του Ακάμα.

Τέλος, υπάρχει διαφορά στον βαθμό ικανοποίησης μεταξύ των επισκεπτών που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν κάποια δραστηριότητα και αυτών που επιθυμούν να γνωρίσουν τα φυσικά τοπία με κοινό άξονα και στις δυο περιπτώσεις τη θεματολογία που αναφέρεται στην «φιλική συμπεριφορά και φιλοξενία των ανθρώπων» της περιοχής μελέτης.

3 Μέρος Β - Στρογγυλό τραπέζι- Συζήτηση

Ακολούθησε το στρογγυλό τραπέζι με συντονιστή τον **καθηγητή Θεοχάρη Τσούτσο**, **Διευθυντή του Εργαστηρίου Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, του Πολυτεχνείου Κρήτης** και συμμετέχοντες τους:

- **Νικόλαο Καλογερή,** Αντιπεριφερειάρχη Χανίων
- **Αντώνη Ροκάκη,** Πρόεδρο του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Χανίων (ΕΒΕΧ)
- **Γεώργιο Μυλωνάκη**, Δήμαρχο Κισσάμου
- **Δημήτρη Μουντάκη,** Υπεύθυνο Συμβουλευτικής Επιχειρήσεων ΕΒΕΧ
- **Καθ. Νικόλαο Νικολαΐδη,** Διευθυντή του Εργαστηρίου Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών του Πολυτεχνείου Κρήτης
- **Σπυρίδων Σοφιανό,** Πρόεδρο του ΤΕΕ Δυτικής Κρήτης
- **Θεόδωρο Νίνο,** Πρόεδρο του Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης (ΟΑΚ)
- **Σταυρούλα Τουρνάκη,** Υπεύθυνη Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων του Εργαστηρίου Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων του Πολυτεχνείου Κρήτης

Αρχικά, οι συμμετέχοντες σχολίασαν τις παρουσιάσεις και τα αποτελέσματα και εστίασαν στο γεγονός πως πρέπει να παρθούν μέτρα για την αντιμετώπιση της υπερβολικής συμφόρησης στον Μπάλο εστιάζοντας στα σημεία δυσαρέσκειας που έχουν εντοπιστεί σύμφωνα με τις έρευνες.

Αναφέρθηκαν καλές πρακτικές παρόμοιων περιοχών όπου υπάρχουν ηλεκτρονικές πλατφόρμες κράτησης εισιτηρίων και ανώτατο επιτρεπόμενο όριο επισκεπτών ανά ημέρα και συμφωνήθηκε ότι είναι υψίστης σημασίας η επιστημονική προσέγγιση που επιχειρείται στον Μπάλο για την εύρεση λύσεων σχετικά με το θέμα του υπερτουρισμού, επισημαίνοντας την απαίτηση κονδυλίων για την ορθή διαχείριση της περιοχής.

3.1 Θέματα συζήτησης

3.1.1 Επίδραση τουριστικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, σε ευαίσθητα παράκτια οικοσυστήματα

Οι συμμετέχοντες συζήτησαν κατά πόσο είναι εφικτή η παρουσία τουριστικών και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, σε ευαίσθητα παράκτια οικοσυστήματα όπως είναι ο Μπάλος, χωρίς κρίσιμες συνέπειες στις περιοχές αυτές. Στο πλαίσιο της συζήτησης συμφώνησαν ότι είναι απαραίτητος ο αποτελεσματικός προγραμματισμός και σχεδιασμός των τουριστικών δραστηριοτήτων στον Μπάλο ώστε να αποφευχθεί ο υπερτουρισμός και ταυτόχρονα να μην επιβαρυνθεί το μοναδικό φυσικό τοπίο.

Τέθηκε, στη συνέχεια, το ζήτημα της **ενιαίας διαχείρισης** του μετώπου των περιοχών Κεδρόδασος, Ελαφονήσι, Φαλάσαρνα και Μπάλου με κοινό παρονομαστή την ξεχωριστή βιοποικιλότητα, μοναδική αισθητική και μεγάλη επισκεψιμότητα.

Προκειμένου να προστατευθεί η περιοχή του Μπάλου περιβαλλοντικά, θεωρήθηκε απαραίτητη η επίλυση γραφειοκρατικών και νομοθετικών ζητημάτων και η δημιουργία ένας συνολικού φορέα που θα διαχειρίζεται ολιστικά την περιοχή (τουριστικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά) και θα την αξιοποιήσει σε τοπικό επίπεδο (αειφόρος τουριστική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής του Δ. Κισσάμου). Αναφέρθηκε, επίσης, ότι είναι υψίστης σημασίας η **δημιουργία ενός μηχανισμού ανάπτυξης για την προστασία του περιβάλλοντος του Μπάλου** ιδιαίτερα λόγω ρευμάτων της περιοχής που επιβαρύνουν την λιμνοθάλασσα, με κυρίαρχο θέμα την πίσσα.

Διευκρινίστηκε, τέλος, ότι ο Δήμος Κισσάμου έχει την αρμοδιότητα για αυτοψία της κατάστασης και καταγγελία για παραβάσεις, ωστόσο απαιτείται συντονισμός και παρέμβαση του Οργανισμού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ) για την δημιουργία ενός οργανισμού διαχείρισης και κατ' επέκταση, ενός πλάνου διαχείρισης της περιοχής.

3.1.2 Τρόποι ενδυνάμωσης της τοπικής κοινωνίας σε αποφάσεις προστασίας και διατήρησης των παράκτιων, ευαίσθητων και ταυτόχρονα τουριστικών περιοχών

Αναφέρθηκε ότι η Γραμβούσα ανήκει σε **προστατευόμενη περιοχή Natura 2000**, ένας πολύ σημαντικός ευρωπαϊκός χαρακτηρισμός που προστατεύεται από Προεδρικό Διάταγμα, το οποίο επί του παρόντος είναι σε τελική φάση διαβούλευσης για την Δυτική Κρήτη.

Η τοπική κοινωνία φαίνεται και είναι απαραίτητο να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, τον οποίο θα πρέπει να διεκδικήσει και είναι πολύ σημαντικό να υπάρξουν συναινετικές διαβουλεύσεις, συντονισμένες δράσεις και κοινωνική συναίνεση ώστε **ο Ο.ΦΥ.ΠΕ.ΚΑ σε συνεργασία με την περιφέρεια και τον Δήμο, να ορίσει τις απαραίτητες δραστηριότητες** και τους κανόνες, τους οποίους στη συνέχεια θα πρέπει να εφαρμόσουν οι τοπικές εκτελεστικές αρχές.

Συμφωνήθηκε, τέλος, πως είναι **καθοριστικής σημασίας η εμπλοκή πολλών φορέων** με στόχο την αύξηση του βαθμού εμπιστοσύνης, έτσι ώστε η τοπική κοινωνία να είναι πρόθυμη να υποστηρίξει τις προσπάθειες τους σε συνεργασία με την στήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης.

3.1.2 Σημαντικά εργαλεία για την υποστήριξη ορθολογικών αποφάσεων για τη βιωσιμότητα ευαίσθητων οικοσυστημάτων όπως ο Μπάλος

Επισημάνθηκε πως **η τουριστική δραστηριότητα αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς** για την Περιφέρεια Κρήτης, ενώ μελλοντικά, με τις νέες υποδομές αεροδρομίων και ΒΟΑΚ

αναμένεται περαιτέρω αύξηση. Επομένως, η συμμετοχή **της επιστημονικής κοινότητας** και των εργαλείων που προσφέρει, στην διατήρηση της **ισορροπίας μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και προστασίας περιβάλλοντος**, είναι απαράμιλλης σημασίας.

Αναφέρθηκε, πως είναι επίσης σημαντικό να εδραιωθεί ένας μηχανισμός που θα προφυλάσσει την περιοχή από ενδεχόμενη περιβαλλοντική επιβάρυνση λόγω κάποιου ατυχήματος και πως η προώθηση του Μπάλου στα τουριστικά πακέτα, αναδεικνύει και την γύρω περιοχή.

Τέλος, προτάθηκε πως ίσως είναι αποτελεσματικό να **επαναδιατυπωθεί το προφίλ τουρισμού της περιοχής, με μια προσέγγιση ήπιου τουρισμού** όπως είναι μια περιπατητική διαδρομή ή μια διαδρομή πολιτισμού, με παράλληλα μέτρα για τη μείωση του συνολικού αριθμού επισκεπτών – ίσως με ηλεκτρονικό εισιτήριο, ορισμού επιτρεπόμενου ορίου παραμονής αλλά και βελτιωμένους τρόπους πρόσβασης.

Οι συμμετέχοντες συμφώνησαν πως είναι **απαραίτητη η θέσπιση κανόνων**, η **προγραμματισμένη τουριστική δραστηριότητα** ανάλογα με τον αριθμό επισκεπτών που μπορούν να υποστηρίξουν οι υπάρχουσες υποδομές, η ενημέρωση των τουριστών σχετικά με τον Μπάλο σε συνεννόηση με τους φορείς που εκμεταλλεύονται οικονομικά την περιοχή. Απώτερος σκοπός των παραπάνω είναι ο εντοπισμός της χρυσής τομής, του τομέα της κοινωνίας, οικονομίας και προστασίας περιβάλλοντος ώστε να επιτευχθεί η **αειφόρος ανάπτυξη του Μπάλου.**

Είναι ακόμη σημαντικό να επισημανθεί ότι πρέπει να καθοριστεί **το όραμα του Μπάλου** και να γίνει στρατηγικός σχεδιασμός, λαμβάνοντας υπόψιν ότι η προστασία της περιοχής μπορεί να επιτευχθεί με την σωστή διαχείριση των εσόδων που θα προκύψουν από την εφαρμογή εισιτηρίου και τον **καθορισμό διαχειριστικής αρχής.**

Κλείνοντας, αναφέρθηκε πως πρέπει να καθοριστούν **στόχοι παρακολούθησης και αξιολόγησης με γνώμονα το περιβάλλον** και όχι το κέρδος. Ενώ επισημάνθηκε πως δεν πρέπει κανείς να εισέρχεται στην λιμνοθάλασσα μέχρι να ανακάμψουν οι αμοιβάδες, που τώρα έχουν εξαφανιστεί κατά 98%, κάτι που μελλοντικά θα μπορούσε να ωφελήσει και τον δήμο καθώς πέρα από σημείο έλξης, μπορούν να αποτελέσουν και ένα σημαντικό εμπορικό προϊόν.

4. Συμπεράσματα

Το εργαστήριο ολοκληρώθηκε με μεγάλη επιτυχία και αποτέλεσε μια πολύ καλή ευκαιρία για ανοιχτή συζήτηση μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων στο θέμα της διαχείρισης του Μπάλου.

Συνολικά υπήρξε σύμπνοια απόψεων και οι φορείς συμφώνησαν ότι είναι πολύ σημαντικό να συνδυαστούν τα οικονομικά και τα κοινωνικά οφέλη με την προστασία του μοναδικού οικοσυστήματος του Μπάλου που ανήκει στην προστατευόμενη περιοχή NATURA 2000 της Γραμβούσας, ένας ευρωπαϊκά αναγνωρισμένος χαρακτηρισμός εξέχουσας σημασίας.

Με την ολοένα αυξανόμενη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, και γενικότερα της Περιφέρειας το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Μπάλος είναι η υπερβολική συμφόρηση και είναι ουσιώδης ο καθορισμός μιας διαχειριστικής αρχής, που θα είναι υπεύθυνη για την θέσπιση κανόνων και την εποπτεία για την αποτελεσματική τήρηση τους αλλά και την ορθή διαχείριση των εσόδων, ώστε να είναι ανταποδοτικά για την περιοχή.

Λύσεις για την αποτελεσματική διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας είναι η ενημέρωση των επισκεπτών για την περιβαλλοντική μοναδικότητα του τόπου, πέρα από το φυσικό κάλλος, ο ορισμός χρονικού ορίου παραμονής, η κράτηση με ηλεκτρονικό εισιτήριο, η βελτίωση των τρόπων πρόσβασης, με κλειδί την θέσπιση στόχων παρακολούθησης και αξιολόγησης με γνώμονα το περιβάλλον και όχι το κέρδος.

Με την στοχευμένη συνεργασία των φορέων τουρισμού, της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης και με την απαραίτητη καθοδήγηση της επιστημονικής κοινότητας που θα παρέχει σημαντικά δεδομένα και εργαλεία, το στοίχημα της αειφορίας του Μπάλου μπορεί να κερδηθεί και η περιοχή να αποτελέσει παράδειγμα βιώσιμης διαχείρισης ευαίσθητων περιβαλλοντικά παράκτιων τουριστικών περιοχών.

Στο κλείσιμο της συνάντησης, **ο καθ. Θεοχάρης Τσούτσος** ευχαριστώντας τους παρευρισκόμενους, ανέφερε ότι το ερευνητικό έργο της ομάδας του Πολυτεχνείου Κρήτης θα συνεχιστεί με μετρήσεις και επί βυθού, επισημαίνοντας ότι σκοπός είναι να επωφεληθούν όλοι τομείς και να υπάρξει **μια κοινή γραμμή στην διαχείριση του Μπάλου.**

YEC

Παραρτήματα

Παράρτημα 1. Πρόγραμμα

Interreg Ελλάδα-Κύπρος
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
CROSS-COASTAL-NET

Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη
ευαίσθητων παράκτιων περιοχών NATURA 2000
Διαβούλευση για την δημιουργία πρότυπου μοντέλου και δεικτών μέτρησης τουριστικής χωρητικότητας

9 Μαρτίου 2023 – 17.00-20.00, υβριδική συνάντηση
Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ), Τμήμα Δυτικής Κρήτης, Νεάρχου 23, Χανιά
Αίθουσα συνεδριάσεων - Ισόγειο

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

16:30 – 17:00	**Άφιξη** - ***Εγγραφή Συμμετεχόντων***
17:00 – 17:15	**Χαιρετισμοί - Στόχοι Συνάντησης** **Νικόλαος Καλογερής**, *Αντιπεριφερειάρχης Χανίων* **Καθ. Θεοχάρης Τσούτσος**, *Δ/ντής Εργαστηρίου Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης (ReSEL- Π.Κ.)* **Αντώνης Ροκάκης**, *Πρόεδρος Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Χανίων (ΕΒΕΧ)* **Γεώργιος Μυλωνάκης**, *Δήμαρχος Κισσάμου*
17:15 – 18:30	**Μελέτη υφιστάμενης κατάστασης της λιμνοθάλασσας του Μπάλου** **Γεωργία Σκινήτη**, *Μηχανικός Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Π.Κ.* **Μοντέλο βιωσιμότητας και δείκτες τουριστικής χωρητικότητας. Η περίπτωση της Λιμνοθάλασσας του Μπάλου** **Νίκος Σκαράκης**, *Φυσικός, MSc Περιβαλλοντικής Μηχανικής, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Π.Κ* **Η περίπτωση του Ακάμα** **Δρ. Πέτρος Κοσμάς**, *Λέκτορας, Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού και Φιλοξενίας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ)* **Διαχειριστικά σχέδια προστατευόμενων περιοχών** **Αντώνης Μπαρνιάς**, *Προϊστάμενος Μονάδας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς και Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Κρήτης, Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α)*
18:30 – 19:20	**Στρογγυλό τραπέζι - Συζήτηση** ***Συντονιστής:*** **Καθ. Θεοχάρης Τσούτσος** – *Πολυτεχνείο Κρήτης* ***Συμμετέχοντες:*** **Δρ. Κυριάκος Κώτσογλου**, *Εντεταλμένος Περιφερειακός Σύμβουλος Κρήτης, Τουρισμού και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης* **Δημήτρης Μουντάκης**, *Υπεύθυνος Συμβουλευτικής Επιχειρήσεων ΕΒΕΧ* **Καθ. Νικόλαος Νικολαΐδης**, *Εργαστήριο Υδρογεωχημικής Μηχανικής και*

Συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Τ.Π.Α.) και από Εθνικούς πόρους της Ελλάδας και της Κύπρου

TECHNICAL UNIVERSITY OF CRETE
SCHOOL OF CHEMICAL AND ENVIRONMENTAL ENGINEERING
RENEWABLE AND SUSTAINABLE ENERGY SYSTEMS LABORATORY

EBEX Chania Chamber of Commerce & Industry

MUNICIPALITY OF KISSAMOS

	Αποκατάστασης Εδαφών, Π.Κ. **Γεώργιος Μυλωνάκης**, *Δήμαρχος Κισσάμου* **Γιάνγκος Τσιβίκος**, *Πρόεδρος Κοινοτικού Συμβούλιου Ίννιας* **Δρ. Πέτρος Λυμπεράκης**, *Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης* **Σπύρος Σοφιανός**, *Πρόεδρος Περιφερειακού τμήματος Δυτικής Κρήτης του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ)*
19.20-19.50	**Σύντομες τοποθετήσεις - Προτάσεις - Ανοικτός διάλογος** *Όλοι οι συμμετέχοντες*
19.50-20:00	**Συμπεράσματα - Επόμενα Βήματα - Λήξη Συνάντησης**

ΕΓΓΡΑΦΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ: Μπορείτε να δηλώσετε τη συμμετοχή σας στην εκδήλωση στον παρακάτω σύνδεσμο: **https://forms.gle/WarKEC8kWCZoQwY98**

LINK ΣΥΝΔΕΣΗΣ: https://tuc-gr.zoom.us/j/94494505256?pwd=emZQZi9ValBNaTVyaHg4LzNSVXd1QT09

ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ

https://goo.gl/maps/5PvtpSBTRjS7jJ7g7

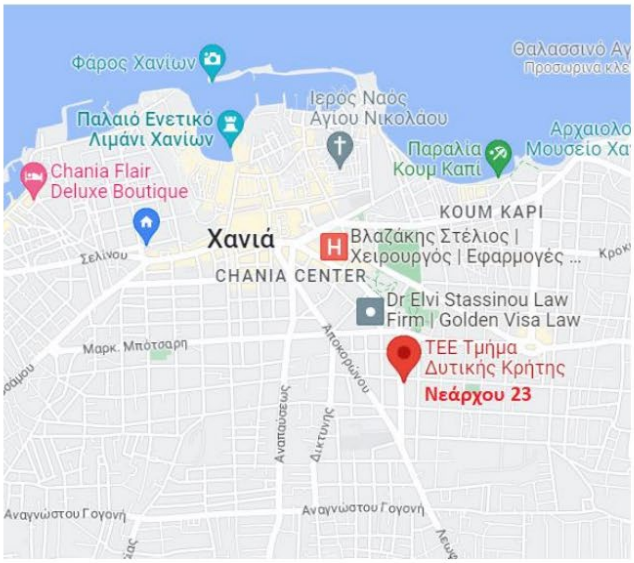

Συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Τ.Π.Α.) και από Εθνικούς πόρους της Ελλάδας και της Κύπρου

Παράρτημα 2. Λίστα Συμμετεχόντων

Όνομα	Τίτλος
Νικόλαος Καλογερής	Αντιπεριφερειάρχης Χανίων
Καθ. Θεοχάρης Τσούτσος	Δ/ντής Εργαστηρίου Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
Αντώνης Ροκάκης	Πρόεδρος Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Χανίων (ΕΒΕΧ)
Γεώργιος Μυλωνάκης	Δήμαρχος Κισσάμου
Γεωργία Σκινήτη	Μηχανικός Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
Νίκος Σκαράκης	Φυσικός, MSc Περιβαλλοντικής Μηχανικής, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
Σταυρούλα Τουρνάκη	Υπεύθυνη Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
Μπρέμπου Χριστίνα	Μηχανικός Περιβάλλοντος, Εργαστήριο Ανανεώσιμων και Βιώσιμων Ενεργειακών Συστημάτων, Πολυτεχνείο Κρήτης
Δρ. Πέτρος Κοσμάς	Λέκτορας, Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού και Φιλοξενίας, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ)
Δημήτρης Μουντάκης	Υπεύθυνος Συμβουλευτικής Επιχειρήσεων, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Χανίων (ΕΒΕΧ)
Γιάνγκος Τσιβίκος	Πρόεδρος Κοινοτικού Συμβούλιου Ίννιας

Δρ. Πέτρος Λυμπεράκης	Έφορος Σπονδυλωτών, Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης
Σπυρίδων Σοφιανός	Πρόεδρος Περιφερειακού τμήματος Δυτικής Κρήτης του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ)
Κων/νος Κουκουράκης	Ειδικός Σύμβουλος Δήμου Κισσάμου σε θέματα Χωροταξικά και Περιβαλλοντικά
Θεόφιλος Χριστουλάκης	Αντιδήμαρχος Κισσάμου
Δρ. Μαρία Λίλλη	Ερευνήτρια, Εργαστήριο Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών, Πολυτεχνείο Κρήτης
Καθ. Νίκος Νικολαΐδης	Δ/ντής Εργαστήριου Υδρογεωχημικής Μηχανικής και Αποκατάστασης Εδαφών, Πολυτεχνείο Κρήτης
Γιάννης Βερναδάκης	Πρόεδρος Ένωσης Ιδιοκτητών Τουριστικών Μονάδων Κισσάμου
Μανώλης Βλαστός	Γραμματέας, Σύνδεσμος Τουριστικών Γραφείων Δυτικής Κρήτης
Μιχάλης Πατερομιχελάκης	Μέλος Ένωσης Ιδιοκτητών Τουριστικών Μονάδων Κισσάμου
Γεώργιος Τζουγανάκης	Μέλος Ένωσης Ιδιοκτητών Τουριστικών Μονάδων Κισσάμου
Περικλής Χηνόπουλος	Μέλος Διοικητικού Συμβουλίου, Cretan Daily Cruises
Ειρήνη Σύλλελη	Υπεύθυνη Τμήματος Ανάπτυξης - Αναδιοργάνωσης Επιχειρήσεων & Οργανισμών, Συμβουλευτικές υπηρεσίες Euricon Consultants
Βασίλειος Σιωμάδης	Υπεύθυνος Τμήματος Στρατηγικών - Αναπτυξιακών Προγραμμάτων & Έργων, Συμβουλευτικές υπηρεσίες Euricon Consultants
Μάρθα Καραγιαννάκη	Πρόεδρος Συλλόγου Ιδιοκτητών Τουριστικών καταλυμάτων Ν. Χανίων «Κύδων»
Στέφανος Χατζηιωάννου	Λειτουργός Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητήριου Πάφου
Θεόδωρος Νίνος	Πρόεδρος Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης (ΟΑΚ)